

Piłatowicz, Józef

"Polski przemysł papierniczy 1945-1989", Maciej Szymczyk, Duszniki Zdrój 2007 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 54/2, 184-187

2009

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Z pierwszą zacytowaną wypowiedzią współbrzmi w pewnej mierze w *Posłowniu* głos Artura Michałaka, Prodziakana Wydziału Chemii UJ w latach 2005–2008: „Jak zmieni się Naukowe Koło Chemików UJ w ciągu kolejnych dziesięcioleci – oczywiście nie sposób dokładnie przewidzieć. Jednak można spodziewać się, że jego rola w życiu Wydziału Chemii pozostanie podobna. Wszystkie pokolenia aktywnych członków koła łączy bowiem młodzieńczy, studencki entuzjazm, który wraz z potrzebą przełamywania barier narzucanych przez otaczającą rzeczywistość pozwala realnie wpływać na życie wydziału i jego aktualny kształt“ (s. 522).

Trudno byłoby w tej recenzji szczegółowo omawiać poszczególne teksty zamieszczone w wartościowej książce, zwłaszcza te, które zawiera II część. Ich lektura przybliży atmosferę czasów, w których przyszło studiować wymienionym autorom. Szczególnie interesujący jest artykuł Jana Perkowskiego, absolwenta z roku akademickiego 1954/1955 (por. s. 305–352). Artykuł ten omawia realia lat 1951–1955, w tym sprawy uwzględniające kontekst polityczny w Uniwersytecie Jagiellońskim. Ujęcie zaprezentowane przez Perkowskiego, w moim przekonaniu, trafnie ocenia atmosferę owych czasów, chociaż opinię taką formułuję nie na podstawie znajomości środowiska krakowskiej uczelni, lecz Wydziału Chemii Uniwersytetu Warszawskiego, na którym to Wydziale w roku 1954 rozpocząłem studia. Wspomniane ujęcie jest rzetelne, jak mogę sądzić, w odniesieniu do szczegółów, a przy tym krytyczne w ogólnej ocenie opisanego okresu. Nie jest ono tak „politycznie wyciszone” jak to ma miejsce w I części książki.

Recenzowany tom z pewnością wzbogaci wiedzę zainteresowanych czytelników na temat Naukowego Koła Chemików Uniwersytetu Jagiellońskiego. Ze swej strony zachęcam zwłaszcza tych, którzy nie studiowali chemii na tej uczelni, w szczególności absolwentów Wydziału Chemii Uniwersytetu Warszawskiego, do przestudiowania tego tomu. A przy okazji sugeruję władzom tej ostatniej uczelni, aby w „bliskiej” przyszłości rozważyły możliwość edycji *Złotych Ksiąg Uniwersytetu Warszawskiego*, w tym oczywiście Wydziału Chemii.

Stefan Zamecki

Warszawa

Instytut Historii Nauki PAN

Maciej S z y m c z y k : *Polski przemysł papierniczy 1945–1989*. Duszniki Zdrój 2007, 408 ss., Wydało Muzeum Papiernictwa w Dusznikach Zdroju.

Na tle zanikającego wśród historyków zainteresowania dziejami przemysłu¹ wyróżnia się Muzeum Papiernictwa w Dusznikach Zdroju, które, oprócz statutowej działalności wystawienniczej, powoli staje się ośrodkiem koordynującym

badania nad dziejami papiernictwa na ziemiach polskich, co znajduje wyraz w wydawanym od 2007 r. „Roczniku Muzeum Papiernictwa”. Najpoważniejszą częścią „Roczników” jest dział artykułowy poświęcony różnym aspektom dziejów papieru. Wszystkie te inicjatywy łączy nazwisko Macieja Szymczyka, dyrektora Muzeum Papiernictwa w Dusznikach Zdroju.

Dziejom przemysłu papierniczego Szymczyk poświęcił wiele artykułów oraz kilka książek, przy czym jedna dotyczy śląskiego papiernictwa w okresie industrializacji, następne powstały z okazji okrągłych rocznic uruchomienia fabryk: w Głuchołazach (100 lat), Dąbrowicy (165 lat), Kaletach (120 lat) i Cieplicach (150 lat)².

Swego rodzaju podsumowaniem badań jest obszerna książka poświęcona przemysłowi papierniczemu w dobie gospodarki socjalistycznej: *Polski przemysł papierniczy 1945 – 1989*. Autor przeprowadził imponującą kwerendę archiwalną w Archiwum Akt Nowych, a zwłaszcza w Archiwum Państwowym w Łodzi, w którym znalazły się zespoły Centralnego Zarządu Przemysłu Papierniczego, Zjednoczenia Przemysłu Celulozowo-Papierniczego, Zjednoczenia Przemysłu Papierniczego. Ważnym źródłem informacji były materiały statystyczne oraz różnego rodzaju informatory. Zwraca uwagę bogaty zestaw relacji pracowników instytucji kierujących przemysłem papierniczym, a przede wszystkim związanych z poszczególnymi fabrykami papieru. Coraz częściej autorzy prac historycznych powołują się na strony internetowe. Czyni to również Szymczyk. Sądzę, że z Internetu należy korzystać ostrożnie, weryfikując źródła informacji, a przede wszystkim zastanowić się, czy późniejszy czytelnik książki może mieć do nich dostęp po jakimś czasie, np. roku, czy kilku latach. Konieczny jest również krytyczny komentarz na ten temat we wstępie.

Bibliografię dopełnia obszerny zestaw publikacji, znacząca ich część to artykuły z „Przeglądu Papierniczego”. Autor omówił te publikacje we wstępie, ale w sposób ogólny, zazwyczaj tylko je wymieniając. Ale niektóre z nich, o identycznej lub zbliżonej tematyce, autor powinien przedstawić szerzej ze wskazaniem odmienności własnego ujęcia. Dotyczy to przede wszystkim pracy M. Nity: *Przemysł celulozowo – papierniczy w Polsce Ludowej w latach 1944/45–1975 (zagadnienia ekonomiczne i techniczne)*, Katowice 1987 – maszynopis pracy doktorskiej. Na pracę tę nader często powołuje się Szymczyk. Niestety, nie dowiadujemy się, gdzie została obroniona, czy miała charakter wyłącznie ekonomiczny, czy historyczno-ekonomiczny, a przede wszystkim jaka jest relacja między pracą Nity a Szymczyka³.

Praca składa się z 9 rozdziałów, przy czym pierwszy poświęcono na przedstawienie powstania przemysłu papierniczego i głównych tendencji techniki produkcji papieru. Kolejne rozdziały dotyczą: przemysłu papierniczego do II wojny światowej; stanu tegoż przemysłu w 1945 r.; organizacji i zarządzania nim w latach 1945–1989; zaplecza naukowo-technicznego; uruchomienia prze-

mysłu papierniczego 1945–1949; głównych kierunków rozwoju w latach 1950–1980; reformowania w latach 80. XX w. ; i wreszcie rodzajów i jakości produkcji polskiego przemysłu papierniczego. Pewne zastrzeżenia budzi kolejność rozdziałów, zwłaszcza usytuowania rozdziału piątego, który rozbija narrację dotyczącą stanu zniszczeń, nowej organizacji i uruchamiania zakładów papierniczych.

Autor skrupulatnie i ze znanstwem zrekonstruował niemal wszystkie aspekty funkcjonowania przemysłu papierniczego w PRL-u. Uwzględnił również zagadnienia dotychczas pomijane, przede wszystkim ze względów politycznych. Dotyczy to przede wszystkim grabieży radzieckiej na ziemiach zachodnich i północnych. W niektórych rejonach radzieckie komendantury wojskowe przekazały fabryki dopiero w 1948 r. Wskutek radzieckich grabieży m. in. na Pomorzu, Ziemi Lubuskiej oraz Śląsku Dolnym i Opolskim ubytek zdolności produkcji w 1946 r. , w stosunku do stanu z 1937 r. , wyniósł w przypadku celulozy 100%, ścieru 93,3%, papieru 96,2%, a tektury 97,7% (s. 75). Symptomatyczny jest fakt, że informacja o wywiezieniu przez Rosjan Fabryki Maszyn Papierniczych Fampa w Cieplicach Śląskich ukazała się po raz pierwszy dopiero w końcu 2001 r. W 1945 r. brygady Armii Radzieckiej zdemontowały i wywiozły wszystkie maszyny, obrabiarki oraz zalegające na terenie zakładu surowce, pozostawiając po sobie puste i zniszczone hale fabryczne (s. 141 – 142).

Całość branży dotknęła ustawa nacjonalizacyjna z 3 stycznia 1946 r. , którą zastosowano również do zakładów nie spełniających jej warunków, uzasadniając to „charakterem kluczowym” danego zakładu. Autor zrelacjonował różnego rodzaju „metody”, jakich chwyciła się władza ludowa aby dokonać upaństwowienia danego zakładu. Przy jednym z nich stwierdzono, że fabryka ta jako jedna z nielicznych w kraju produkowała tekturę do papy „[...] a z powodu zniszczeń wojennych papy potrzeba krajowi dużo, wobec czego produkcja papy stała się pierwszoplanowa” (s. 95).

Autor szczegółowo przedstawił problemy związane ze zniszczeniami, dewastacją dokonaną przez Niemców w trakcie wycofywania się z ziem polskich, radziecką wywózką fabryk, problemy kadrowe, będące rezultatem strat podczas wojny i okupacji oraz zmian terytorialnych. Mimo tak ekstremalnie trudnych warunków zdołano stosunkowo szybko odbudować i uruchomić przemysł papierniczy.

Analiza różnych aspektów rozwoju przemysłu papierniczego w latach 1945 – 1989, nie prowadzi do optymistycznych wniosków, a wszystkie problemy w skondensowanej formie dały o sobie znać w latach 80. XX w. , kiedy to pogorszył się również stan techniczny parku maszynowego zakładów papierniczych (s. 277), a także jakości papieru.

Pracę uzupełniają ciekawe i wartościowe załączniki. Pierwszy to obszerny wykaz zakładów branży papierniczej, prowadzących działalność produkcyjną w latach 1945–1989, w którym zamieszczono następujące dane: najważniejsze

wydarzenia w dziejach zakładu; stan zakładu w 1945 r.; rozwój zakładu w latach 1945–1989; wielkość produkcji. Pozostałe załączniki to: najważniejsze inwestycje w polskiej branży papierniczej; wielkość produkcji polskiej branży papierniczej; asortyment produkcji przemysłu papierniczego.

Zaskakuje natomiast z dwóch względów indeks nazwisk. Po pierwsze, z niewiadomych względów nie objął on nazwisk wymienionych w przypisach i bibliografii. Po drugie, nie rozwinięto imion, dziwi to tym bardziej, że większość nazwisk jest autorowi dobrze znana.

Na uwagę zasługuje strona wydawnicza książki: twarda oprawa, dobry papier oraz dobrej jakości zdjęcia. Odnotować należy fakt, że do wydania książki przyczyniła się duża grupa przedsiębiorstw branży papierniczej, co nie jest obecnie zjawiskiem powszechnym.

Otrzymaliśmy wartościową syntezę dziejów polskiego przemysłu papierniczego w dobie PRL-u. Stała się ona podstawą przewodu habilitacyjnego uwieńczonego sukcesem 13 grudnia 2007 r. na Wydziale Filozoficzno – Historycznym Uniwersytetu Łódzkiego. Książka ta, jak i wcześniejsze publikacje M. Szymczyka, pozwalają mieć nadzieję, że w przyszłości autor pokusi się o syntetyczne przedstawienie całości dziejów przemysłu papierniczego na ziemiach polskich.

Przypisy

¹ Por. na ten temat: J. Piłatowicz: *Stan badań na dziejami przemysłu w Polsce*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2008 nr 2 s. 31 – 81.

² M. Szymczyka: *Śląskie papiernictwo w okresie industrializacji kapitalistycznej*. Duszniki Zdrój 2000; M. Szymczyka: *165 lat Fabryki Papieru w Dąbrowicy*. Duszniki Zdrój-Dąbrowica 2002; M. Szymczyka: *100-lecie Fabryki Papieru w Głucholazach*. Duszniki Zdrój-Głucholazy 2003; M. Szymczyka: *Dzieje Zakładów Celulozowo-Papierniczych w 120 rocznicę uruchomienia produkcji*. Duszniki Zdrój-Łódź 2004; M. Szymczyka: *150 lat H. Fülner Fampa Benoit Poland PM Poland*. Duszniki Zdrój-Jelenia Góra 2004; por. recenzję tej książki J. Piłatowicza i A. Zawałdzkiego w „KHNiT” 2005 nr 2 s. 269 – 273; M. Szymczyka: *Historia fabryki papieru w Piechowicach*. Duszniki Zdrój 2005.

³ Dwa drobne sprostowania o charakterze bibliograficznym: s. 57 przypis 78 i 80 – prof. Roszkowski ma na imię nie „Z”, ale „W” – Wojciech. Na s. 185 w przypisie 32 autor powołuje się na analizę działalności inwestycyjnej w latach 1945 – 1970, ale datuje ten dokument na grudzień 1963 r.

Józef Piłatowicz

Siedlce

Instytut Historii Akademii Podlaskiej